

Според García-Ramón врз основа на изложениот материјал недопустливо е да се бара егзистенцијата на ајолскиот дијалект пред крајот на бронзената епоха (HR III C), туку во постмикенскиот период околу 1200 или 1150 пр. н.е. Етничкиот Αἰολῆς, адј. Αἰολικός се доведуваат во врска со αἰολός (sic.?) „touffu, bigarré“ (густ, буен, полн со грмушки) или „mixte“ (мешан, среден).

Книгата на García-Ramón покрај својот придонес кој го дава во изучувањето на ајолскиот дијалект сепак остава низа отворени прашања и дискусии за кои и самиот тој е свесен, што се гледа и од неговиот критички став изнесен во заклучокот.

Иако по обем не е голема, оваа книга содржи извонредно богат материјал од областа на грчката дијалектологија. Штета е што не е снабдена и со индекс за да може да се користи полесно.

M. M. Тогоповиќ, Скопје.

ANNA et JARO ŠAŠEL, *Inscriptiones latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLXX repertae et editae sunt*. Accedunt nonnullae ad annos MCMXL—MCMLX pertinentes (praecipue in ephemeride *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* editae), Ljubljana 1978 (*Situla*. Dissertationes musei nationalis Labacensis 19), 242 str. + географска карта van teksta.

Ova izuzetno značajna publikacija čini nastavak (kontinuirana je i numeracija brojeva) zborniku natpisa *Inscriptiones latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt*, 1963 (up. prikaz u ovom časopisu, 15, 1965, 250—252). Obuhvata spomenike otkrivene, objavljene, komentarisane ili spomenute u vremenskim granicama koje su date u naslovu. Dodati su i natpisi objavljeni u *Vjesniku AHD* 52 (1949)—59 (1957), koji su izostali iz prve knjige (*ILLug. I*; novi zbornik u daljem tekstu citiramo *ILLug. II*). U načinu izdavanja, obimu i prirodi komentara i jeziku izdanja (latinski) *ILLug. II* uglavnom nastavljaju uzor *ILLug. I*.

Delo velikih znalaca rimske epigrafike, izuzetne obaveštenosti, druga knjiga A ne i Jaroslava Šašela postaće, kao i prva, neophodan priručnik za svaki rad na klasičnim studijama. Natpisi, objavljeni u mnogobrojnim publikacijama, od stručnjaka, a često i od onih koji nisu dovoljno upućeni u epigrafiku, sakupljeni su na jednom mestu, snabdeveni indeksima i neophodnim komentarima, preuzetim u nekim slučajevima iz ranijih izdanja. Radi lakšeg snalaženja, priložena je karta nalazišta natpisa; drugog ilustrativnog materijala nema. Predložena su okvirna datovanja svih natpisa. Izdavači su se kritički odnosili prema tekstovima koje su uneli u svoj zbornik; njihova revizija je nekipeut donela važne nove rezultate. Korisno je što se Š., u zaglavlju stranica posvećenih pojedinim municipalitetima i drugim geografskim celinama, pozivaju na brojeve natpisa iz *ILLug. I*, i što daju *praefationes* sa nužnim objašnjenjima i bibliografskim podacima; šteta je što *praefatio* ne prethodi svim poglavljima zbornika.

Brojne vrline ove knjige, naročito bogatstvo i raznovrsnost građe čija obrada svedoči o širini znanja A. i J. Šašela, i latinski jezik publikacije, pristupačan istraživačima antike širom sveta, obezbediće bez sumnje i ovom zborniku natpisa popularnost koju su s razlogom stakle *ILLug. I*.

ILLug. II sadrže brojeve od 452. do 1222; tri broja su udvojena (531A, 593A, 619A). Neki brojevi se odnose na anepigrafske spomenike (na pr. miljokazi iz Dalmacije, str. 144 sqq.), ili natpise čiji se tekst ne donosi, jer nije bio ceo objavljen u trenutku zaključenja knjige (na pr. br. 479); u ovu poslednju kategoriju omaškom su ušli i neki dobro poznati natpisi (na pr. br. 481 = *CIL* III 8099; up. i 578 = *Spom*.

75, br. 168 = *AE* 1934, 190). Uključeni su ne samo bilingvni, latinsko-grčki (br. 454), nego i tri samo grčka natpisa (br. 467, 524, 927). Zahvaljujući velikom naporu da prate celokupnu produkciju iz ove oblasti, Š. su uspjeli da sakupe u *ILLug. II* svu gradju odgovarajuće decenije. Jedini izuzetak koji smo zapazili je kosmajska ara objavljena u *Zborniku NM u Beogradu*, 4, 1964, 127 sqq.

Obim bibliografije je ponekad prevelik i obuhvata neka dela koja nisu korisna epigrafičaru, na pr. uzgredne pomene natpisa koji su docnije objavljeni u potpunosti (up. br. 591). Medusobna zavisnost izdanja u nekim slučajevima nije ničim naglašena.

Princip rasporeda natpisa isti je kao i u *ILLug. I*: po provincijama i, načelno, po municipalnim teritorijama. Razgraničenja po municipalitetima nisu se mogla lako sprovesti, i u tome ima nepreciznosti, na pr. na stranicama posvećenim Sremu. Razgraničenja provincija u tekstu i na karti nisu uvek saglasna; na pr. nalazišta br. 457—458 u tekstu su u Makedoniji, a na karti u granicama Gornje Mezije.

U pogledu izdavačkih konvencija, koje su zadržane iz prve sveske, mogle bi se učiniti neke primedbe. Nije dovoljno izdiferencirana upotreba oblihi i slomljenih zagrada (u br. 564 i 1077 javljaju se i vitičaste zagrade, koje ne predviđa *signorum et notarum explicatio*, na str. 9) niti se *sic* konsekventno beleži. Princip upotrebe majuskule odn. minuskule, kada je reč o nedovoljno pouzdanim tekstovima, nije dosledno sproveden, up. na pr. br. 511 prema br. 513—518.

Čitajući tekstove natpisa, kritički aparat i indkse, zabeležili smo izvestan broj napomena uz pojedine natpise. Br. 460 Zarez iza reči *Caes(aris)*, r. 5, jezički je neopravdan, s obzirom na genitivsko razrešenje skraćenica *Imper.* i *Caes.*; pretpostavka da je u r. 8 ispalo *consors* iza reči *sacerdotis* nije prihvatljiva. — br. 463 Čitanje *Inaquiense* (!) hipotetično je i bilo bi uputnije ostaviti ga za kritički aparat. — br. 492—498 Objavljeni su, bolje, u *CIL* III 8132, 14525, 14516, 8139, 8134, što je Š. izmaklo. — br. 500 Na grafitu su vidljiva još dva slova ispred *DEO*, kako pokazuje fot. u prvom izdanju. — Za natpise br. 501, 503—505 v. *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II—6, 1977, 87 sq. i 90, sa napomenama. — br. 524 Zevsov atribut (u dat.) glasi Ἐϛϛαῖος; u indeksu valja ispraviti dve poslednje reči u Ζεὺς Ἐϛϛαῖος (str. 233.). Up. i *Bull. ép.* 1973, 269. — br. 527 Čitanje r. 4 je sumnjivo (mutna reprodukcija fotografije u časopisu *Kosovo* 5, 1978, 329, ne dozvoljava proveru), zbog toga što računa s nepotvrđenim municipijem i nepoznatim kognomenom *Cassa* i što ostavlja zamenicu *eius* bez gramatičke veze. — br. 555 Iz predložnog teksta i komentara, natpis se ne da razumeti. — br. 563 Zahvaljujući reviziji B. Dragojević—Josifovske može se popraviti čitanje r. 4 (*Akten des XI. Inter. Limes-Kongresses*, 246). — br. 578 Dva poslednja reda glase *dec(urio) m(unicipi) N(aissi) / v(otum) l(ibens) p(osuit)*, v. *Spom.* 75, br. 168, sa fot. — br. 582 Pokojnikov domicil glasi *Hierap(ytna)*, up. P. Petrović, *Paleografija rimskih natpisa u Gornjoj Meziji*, Beograd 1975, br. 16 sa crt. — br. 584 Prvo lice *posui* ne ide uz zamenicu *sua*; trebalo je staviti (!) iza jedne od dveju reči. — br. 594 Na neočekivani inicijal gentila (dat.) *Baleriae* nije skrenuta pažnja. U indeksu ime nalazimo i kao *Baleria* (str. 218) i među *Valerii* (str. 222). — br. 596 U ovom obliku, odredbe natpisa o Kornelijevoj životu su protivurečne. — br. 602 Na kraju r. 4 Š. s pravom pretpostavljaju da je u pitanju skraćenica gentila (*Fl(avius), Godišnjak CBI* 14, 1975, 104, nap. 38). — br. 604 Dopuna prvog izdavača u r. 6, *d(ecurio) m(unicipi)*, izgleda neizbežna. — br. 609—611 Skraćenice za gentilne ili geografskogentilne odrednice (*R. G.* itd.) treba konsekventno pisati velikim slovom; verovatno je da su pokojnici br. 609 i 611 nosili *nomen Paconium*, kako je već ranije pretpostavila A. Cermanović—Kuzmanović na osnovu spomenika *Wiss. Mitt.* 12, 1912, 123, br. 7—8; *Gaudene* biće dativ od *Gauda* po deklinaciji *-e, -enis* (u indeksu str. 225, zabeleženo je kao *Gaudene*). — br. 612 Čini se da nema razloga za sumnju u dopunu *Scard(onitanae)*, r. 4 (prvi izdavač). Index str. 227, navodi skraćenicu pod *cognomina*. *R. 7 coh. II mil.* biće pre *II mil. Delmatorum* u koji odred Gornje Mezije. — br. 613 U minuskulnoj transkripciji trebalo je notirati lakunu od jednog slovnog mesta ispred *f(eminae?)*. — br. 634 Redovi 5 i 6 mogu se različito tumačiti. — br. 681 Kraj r. 4: verovatno *tes(erarius)*, što treba vezati za *mil(es)* u prethodnom redu. — br. 777—781 Vid. *ANRW* II-6, 83—85, sa napomenama. — br. 783 R. 2 sadrži imena Kuratijeve supruge: *P(ubliae) Ael(iae) P(ublii) f(iliae) Pantoni*.

— br. 928 Dedičnik se zvao [E]uhemer(us), a ne [E]u(p)hemer(us). — br. 1035 Čitanje Prin[ceps], r. 8, kao kognomen protivreči činjenici da se u r. 7 nalazi sveza (nema je u r. 8). — br. 1050 Kognomen *Aquileiensi* shvaćen je samo kao geografska odredba (index str. 234; nema ga među *cognomina*). — br. 1040 Za rr. 6—8 v. *ŽA* 27, 1977, 183 sq. nap. 34. — br. 1047 Skraćenicu *mun.* na kraju r. 4 treba razrešiti u ablativu; kognomen petog pokojnikovog deteta bi glasio, prema predlogu G. Alföldy-ja, *Al[[ba]nae* (ime je u *ŽA* deformisano štamparskom greškom; za *I[u]still[ae]*, r. 8, v. *ŽA* 17, 1967, 201, nap. 21). — br. 1049 Vid. *Arch. Jug.* 8, 1967, 80, nap. 118, za kognomen pokojnice (najverovatnije *Nigelliana*) i rr. 7—8; tumačenje izraza *provincia Italia* kao nezvaničnog ekvivalenta za anonariju u skladu je sa beleškama uz imena milanskog episkopa i djakona u aktima sabora u Arlu (Mansi II 476 sq.). — Ima omaški u indeksu: (*Dea*) *Syria* ne spada među antroponime (br. 927; str. 227); imena kao *Tytulius* i *Veneria* (sigurno kognomen u br. 848) pojavljuju se u svojstvu i gentila i kognomena; nema razloga pretpostaviti vulgarizam *generus* u br. 542 (str. 237) niti oblik *iussum* (za br. 887; str. 237). — *Comparatio numerorum* na str. 238 treba dopuniti ovde navedenim brojevima *CIL* III za br. 492—498 i *Spomenika*, odn. *AE*, za br. 578.

Na kraju, treba naglasiti da je vrednost prikazane knjige nesumnjiva i velika; svi istraživači koji rade s epigrafskim tekstovima znaće da cene uložene napore i postignute rezultate. Namera A. i J. Šašela da nastave sa svojim radom i zaokruže *ILLug. I* i *ILLug. II* trećim tomom svog zbornika može se s radošću pozdraviti.

Miroslava Mirković — S. Dušanić
Beograd.